

MARS 2009

5-15 sterkt forsinket: Bredt nordisk utredningsinstrument kostnadsfritt på nett

Grunnet problemer med godkjenning av sikre nettløsninger er lanseringen av 5-15 dessverre 1½ år forsinket. Noen av de planlagte mulighetene for nett-lagring til senere bruk og utfylling fra foresatte over internett er foreløpig ikke tilgjengelig. Fagfolk som blir godkjent som brukere av elektronisk 5-15 kan som før levere skjemaet i papirutgave til foreldre, og senere skåre det elektronisk over nettet. Fra nettsiden kan fagpersonen så å ta en utskrift med resultatene som tabeller og grafer. Utskriftene inneholder ikke navn, bare kjønn og alder og blir ikke lagret på internett.

Geir Øgrim

Bakgrunn

En nordisk ekspertgruppe på AD/HD og andre utviklingsforstyrrelser har gjennom snart 16 år utviklet dette bredspektrede kartleggings-skjemaet hvor foreldre og foresatte er informanter. 5-15 er normert på nordiske barn i alderen fem til femten år.

Norsk deltaker i gruppa har vært leder av Nasjonalt Kompetansesenter for AD/HD, Tourettes Syndrom og Narkolepsi (NK), Gerd Strand. De andre har vært Christopher Gillberg, Lars-Olof Janols og Bjørn Kadesjø fra Sverige, Marit Korkman og Katarina Michelsson fra Finland og Anegen Trillingsgaard fra Danmark, alle sentrale nordiske fagpersoner. En offisiell lansering fant sted i 2004 med et spesialnummer av European Journal of Child and Adolescent Psychiatry (Korkman 2004). I ECAP ble skjemaet presentert på alle nordiske språk, samt engelsk, og status for forskning på instrumentet ble gjort rede for.

Det har vært enighet i den nordiske ekspertgruppen at 5-15 bør være fritt tilgjengelig for fagfolk som kan dokumentere relevant kompetanse og at de arbeider med utredning i en teamsammenheng. I Norge vil det stort sett dreie seg om fagfolk med utredningskompetanse i BUP, PPT og Habiliteringstjeneste.

Etter en nordisk samling 5.-7. oktober 2007 ble det enighet om at alle landene innfører den norske plattformen som er laget slik at man enkelt klikker seg inn på sitt lands språk fra www.5-15.org Om lag 140 fagpersoner venter på godkjenning som brukere av 5-15 i Norge. De blir nå tilskrevet på mail (april 2009).

Oppbygging og innhold

Skjemaet 5-15 inneholder 181 spørsmål som besvares med ”stemmer ikke” – ”stemmer iblant” – ”stemmer bra”. Det er plass til fritekst for kommentarer i papirutgaven, men ikke når man skal skåre skjemaet på nett. Det er derfor viktig at papirskjemaet legges til journal. Den som fyller ut oppfordres også til å skrive ned interesser og sterke sider som barnet har. Skjemaet har i alt åtte hovedskalaer eller områder inndelt i underskalaer, slik det framgår av tabellen nedenfor.

5-15 er normert for utfylling av foreldre, og normene kan derfor ikke brukes dersom for eksempel en lærer fyller ut. Utfyllingen kan foregå på flere måter:

- Fagpersonen kan benytte 5-15 som et intervju-skjema.

- Foreldre kan fylle ut papirutgaven hjemme og ta den med til klinikken. Etter skåring bør en gå gjennom resultatene med dem og få utfyllende kommentarer. Det også viktig å forklare hvordan resultatene skal brukes.
- Under ser vi ”Tabell 1. Områder og delområder”, sakset fra manualen til 5-15. Manual med tolkning av resultater blir kun tilgjengelig for fagfolk som har blitt godkjent av NK i Norge, og som logger seg inn på www.5-15.org

Områdeskåre	Spørsmål	Skåre for delområde	Spørsmål
Motorikk	1-17	Grovmotorikk	1-7
		Finmotorikk	8-17
Eksekutivfunksjoner	18-42	Oppmerksomhet	18-26
		Hyperaktiv/impulsiv	27-35
		Hypoaktivitet	36-39
		Planlegging/organisering	40-42
Persepsjon	43-60	Romoppfatning	43-47
		Tidsbegrep	48-51
		Taktil persepsjon	52-56
		Visuell persepsjon	57-60
Hukommelse	61-71	Hukommelse	61-71
Språk	72-92	Språkforståelse	72-76
		Ekspressivt språk	77-89
Læring	93-121	Lesing/skriving	93-100
		Matematikk	101-105
		Generell læring	106-109
		Takling av læring	112-121
Sosiale ferdigheter	122-148	Sosiale ferdigheter	122-148
Emosjonelle vansker/atferdsvansker	149-181	Internalisering	149-160
		Utagering	161-173
		Tvangspreget atferd	174-181

Trenger vi enda et spørreskjema?

Bruken av normerte spørreskjemaer har hatt en eksplosjonsartet utvikling de siste årene. Man kan lure på om det er behov for flere, og hvor mange skjemaer man skal plage foreldre og lærere med. 5-15 skjemaet har i denne sammenheng noen åpenbare fordeler:

- Skjemaet inneholder skalaer som ikke finnes på norsk i andre instrumenter. Det dreier seg for eksempel om motorikk, læring, persepsjon, hukommelse og språk.
- Skalaene er normert på nordiske barn og unge.
- Man trenger ikke gjennomføre hele skjemaet. Dersom for eksempel symptomsjekkliste for AD/HD eller CBCL (Child Behavior Checklist) er gjennomført tidligere, er det mulig å hoppe over de tilsvarende delene av 5-15.

Hvor godt er 5-15 i forhold til eksisterende verktøy?

I forhold til alle tester og spørreskjemaer stilles det noen standardspørsmål: *Reliabilitet* kan undersøkes på flere måter, bl.a. om leddene innen en og samme skala korrelerer, om man får noenlunde samme resultat dersom undersøkelsen gjennomføres på to tidspunkter uten lang tid imellom, hvor godt samsvar det er mellom ulike informanter osv. Et annet sentralt spørsmål er om instrumentet er *valid*, dvs. om det faktisk måler det som det skal måle. Også validitet undersøkes på ulike måter. Man kan bl.a. sjekke hvor godt det stemmer overens med andre etablerte instrumenter som skal måle det samme, og om spørsmål, skalaer og testledd er på linje med relevant teori. Som det framgår av manualen er slike undersøkelser gjennomført, og viser at 5-15 holder mål i forhold til kvalitetskrav til spørreskjemaer.

Praktisk bruk av 5-15

5-15 bør ses på som en del av en kartlegging av sterke og svake sider hos et barn. Resultatene må vurderes i sammenheng med annen informasjon fra medisinske, psykologiske og pedagogiske undersøkelser. Det er alltid nyttig å se hvilke enkeltledd som ligger bak en totalskåre for et område. Om utsagnet for eksempel er at barnet ikke får med seg beskjeder, kan dette for et barn være uttrykk for en oppmerksomhetsforstyrrelse, for et annet barn kan det dreie seg om språkproblemer. I PPT kan 5-15 gi viktig informasjon om behov for spesialundervisning eller annen tilrettelegging. Om det for eksempel skal lages en individuell opplæringsplan kan 5-15 være et viktig dokument å ta utgangspunkt i.

I BUP og Habiliteringstjeneste kan instrumentet i tillegg bidra til avklaring av formelle diagnoser. En felles forståelse av barnets muligheter og begrensninger hos foresatte, barnehage / skole og hjelpeapparat er av stor betydning, og barnet selv bør få en tilbakemelding som vektlegger styrker like mye som vansker. Funksjonsprofilen kan i så måte være til god hjelp. Hele skjemaet, eller utvalgte skalaer kan brukes til evaluering av igangsatte tiltak.

Statistiske vurderinger

Å beskrive god faglig bruk av 5-15 resultater faller utenfor rammen av denne artikkelen. Det kan tenkes at vi ved NK vil arrangere noen miniseminarer der det blir tatt opp tolkning og bruk av resultater, gjerne illustrert med eksempler som seminardeltakerne har med.

Vi forutsetter imidlertid at de som godkjennes som brukere har grunnleggende kunnskap om testtolkning og forståelse av statistiske begreper som standardskårer, persentiler osv. I den sammenheng vil vi gjøre oppmerksom på at flere våkne brukere har påpekt at verdiene for 98. persentil og 2 standardavvik over gjennomsnitt ikke stemmer overens slik vi er vant til. Dette har sammenheng med at skårene på områder og delområder ikke er normalfordelte fordi svaralternativet "passer ikke" blir brukt mye mer enn de to andre svaralternativene når foreldre fyller ut for "gjennomsnittsbarn". Ut i fra statistiske vurderinger har man valgt persentiler. Skårer i rød sone betyr altså at mindre enn 2% vil få like høye problemskårer.

5-15 steg for steg

Fagfolk som kan dokumentere relevant kompetanse og arbeider med utredning i en teamsammenheng kan bli godkjent som 5-15 ansvarlige, eller brukere av 5-15.

Framgangsmåten er som følger:

1. Klikk deg inn på www.5-15.org. Det er også mulig å komme til denne nettsiden via www.helsebiblioteket.no
2. Velg språk (norsk), og trykk knappen ”søk om tilgang”.
3. Fyll inn e-post adresse. (Brukere som allerede er godkjente skriver inn sitt passord og begynner skåringen)
4. Når man søker om tilgang blir man presentert for de kvalifikasjoner som kreves for å bli godkjent som bruker av 5-15. Man må oppgi navn, arbeidsplass, utdanning / yrkesfunksjon og kontaktinformasjon. Man må bl.a. bekrefte at man har formell utredningskompetanse og grunnleggende kjennskap til statistiske begreper. Kravene til brukere av skjemaet ligger på www.5-15.org
5. Før du kommer videre må du bekrefte at du aksepterer vilkårene samtidig som du sender inn relevant informasjon om deg selv. Alt foregår elektronisk.
6. Når du sender inn opplysningene elektronisk vil du umiddelbart få tilsendt et passord på e-post som du senere kan endre. Mail som ikke kommer fra en offentlig instans (for eksempel hotmail, gmail, online osv) blir i utgangspunktet ikke automatisk godkjent
7. Opplysningene om deg vil bli gjennomgått av en landkoordinator for Norge som vil kontakte deg hvis det er spørsmål.
8. Når du har fått tildelt passord kan du gå direkte inn på www.5-15.org og fyller inn brukernavn (mailadressen din), og passordet og trykke ”logg inn”. Du kommer da til en side med mulighet for nedlasting av manual. Du kan også ta papirutskrift av spørreskjemaet eller lagre det elektronisk på egen maskin.
9. Du kan også endre passord eller andre opplysninger om deg selv under ”rediger bruker”.
10. Når du skal skåre et utfylt skjema, kan du klikke på svaralternativene ved hjelp av mus eller talltaster.
11. Når skårene er lagt inn tar du umiddelbart utskrift av tabeller og grafer som viser resultatene. Husk at papirutskriften kun inneholder alder og kjønn, ikke navn, samt at den ikke lagres.

Konklusjon, og veien videre

Papirversjonen av verktøyet kan brukes som før, det er ikke skjedd noe med normdata eller spørsmålene i 5-15. Det elektroniske systemet rundt 5-15 er et nyttig supplement som er enkelt å bruke.

Det kan selvfølgelig dukke opp datatekniske problemstillinger og forbedringer underveis. Vi på NK er glade for tilbakemeldinger og tips. Det er på sikt planlagt å opprette en ”help desk” tjeneste, enten via telefon med en liten kostnad per minutt, eller ved at tjenesten driftes elektronisk via internett og e-post.

Første gang denne artikkelen hold på å bli publisert var i november 2007. Det har tatt lang tid, og vi har hatt mange tilbakeslag underveis. Når vi nå lanserer denne forenklede ”kalkulatoren” er det fordi vi vet at mange tusen fagfolk i Norden har ventet utålmodig på oss i snart to år.

Vi arbeider med å legge flere funksjoner til 5-15 etter hvert, og er i dialog med sykehusene vi samarbeider for implementering i journal, lagring, utfylling via nett av foresatte og mye mer. Følg med på www.5-15.org i tiden fremover, det blir også spennende å se om flere velger å bruke verktøyet i forskning i årene fremover.

Referanse

Korkman M, Jaakkola M, Ahlroth A, Pesonen AE, Turunen MM. (2004)
"Screening of developmental disorders in five-year-olds using the FTF (Five to Fifteen) questionnaire: a validation study", *Eur Child Adolesc Psychiatry*, vol 13 Suppl 3:31-8